

ТІЛЬКИ ЯК ДІАЛЕКТНІ ЯВИЩА НЕ МОЖНА: ЧАСТИНА ЇХ, ЦІЛКОМ ІМОВІРНО, ВИЯВИТЬСЯ АВТОРСЬКИМИ НОВОТВОРАМИ.

Література

1. Грінченко Б. Словарь української мови : в 4 т. Київ : Наукова думка, 1996.
2. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. Київ : Рад. школа, 1966. 307 с.
3. Історія української мови. Морфологія. Київ : Наукова думка, 1978. 540 с.
4. Свідзинський В. Поезії. Луцьк : Вежа, 2003. 397 с.
5. Українська діалектна морфологія. Київ : Наукова думка, 1969. 200 с.

References

1. Hrinchenko B. *Slovar ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv, 1996, vols 1-4. (in Ukrainian).
2. Zhylko F. T. *Narysy z dialektolohii ukrainskoi movy* [Essays of the dialectology of the Ukrainian language]. Kyiv, 1966. 307 p. (in Ukrainian).
3. *Istoriia ukrainskoi movy. Morfolohiia* [History of the Ukrainian language. Morphology]. Kyiv, 1978. 540 p. (in Ukrainian).
4. Svidzynskyi V. *Poezii* [Poetry]. Lutsk, 2003. 397 p. (in Ukrainian).
5. *Ukrainska dialektna morfolohiia* [Ukrainian dialectal morphology]. Kyiv, 1969. 200 p. (in Ukrainian).

Yurii Hromyk. Dialectal Elements in the Literary Texts of Volodymyr Svidzynskyi.

The problem of interaction between literary language and dialects is one of the fundamental theoretical and practical issues of functioning of literary language. Volodymyr Svidzynskyi was the author who used the elements of the Ukrainian dialects in the literary texts.

The article deals with the complex study of individual peculiarities of usage of Ukrainian dialectal elements of different levels in the literary texts of Volodymyr Svidzynskyi. The dialectal units were systematized according to the levels of a language system and commented on the basis of their origin. A functional loading of dialectal units was studied, their frequency in the literary texts was found out, peculiar features of their combinability were pointed out.

The paper notes that most of the poet's use of lexical, lexical-semantic, and lexical-word-building dialecticisms at the end of the XIX century - the first half of the XX century was perceived as an integral part of the lexical fund of the national language.

Key words: literary language, dialectal language, dialecticism, literary text, V. Svidzynsky.

УДК 821.161.2'06-1.09:7.04Свідзинський

Ігор Гунчик

ORCID ID: 0000-0002-6192-4077

Фольклорна магічно-сакральна стихія в поетичному світобаченні Володимира Свідзинського

Проаналізовано поетичні твори В. Свідзинського, у яких відображено фольклорно-міфологічне бачення поета. Звернено увагу на поетичні стилізації під фольклорні тексти, які належать до найпотаємнішого шару української духовної культури – народних молитов, замовлянь та інших жанрів магічно-

сакрального фольклору. На це вказують символічні назви віршів, система художніх персонажів та особливий сакральний тип віршованого мовлення.

Ключові слова: вірш, поезія Володимира Свідзинського, народні молитви і замовляння, міфологічний, психологізм.

Продуктивна за своєю природою фольклорно-міфологічна стихія, без якої немислиме зростання кожного справжнього митця, без замилювання і проникнення у яку неможливе формування дійсно національного за духом поета, відобразилась і набула в поезії Володимира Свідзинського особливих, властивих тільки йому форм вираження. Вона ще більше поглибила і без того складну філософію творчості талановитого письменника, давши йому змогу передати через відповідну символічну мову й образність усе те, що сказати за тогочасних суворих обставин життя було вкрай важко, а то й рівнозначно передчасній смерті.

Цікава в цьому аспекті низка поезій В. Свідзинського, фольклорно-міфологічна основа яких не підлягає найменшим сумнівам. Це вірші «Чаклун», «Як тіні ночі», «Під вікном моїм жовтий буркун», «Заклинання», «Нема тебе на світі» та інші. Тематична єдність, специфічні назви окремих поезій, наявний у них особливий сакральний тип мовлення та інші характерні риси безпомилково вказують на тісний зв'язок цих художніх творів із найпотаємнішим пластом української духовної культури – народними молитвами, замовляннями, заклинаннями й іншими жанрами оказіонально-обрядового фольклору [3].

Вірш «Чаклун» написано В. Свідзинським 1934 року, у період, психологічно дуже складний для поета, адже в всій Україні відбувалися гоніння й судилища над українською інтелігенцією, в числі якої були його друзі; нещодавній страшний голодомор забрав життя мільйонів селян, торкнувшись рідного для письменника Поділля. Того самого 1933-го передчасно пішла з життя його дружина Зінаїда Сулковська, і він залишився сам-один. Закономірно виникає запитання: що стало поштовхом, що змусило Володимира Свідзинського створити цей неординарний художній зразок, заглибитись у психологію і відтворити замкнений від сторонніх внутрішній світ такої, здавалося б, одіозної та двозначної у своїх оцінках постаті старого чаклуна?

Одразу зауважимо, що образ чаклуна в однойменному вірші автора не новий. Ця таємнича постать з'являлася у Володимира Свідзинського й раніше – у кінці 20-х, на початку 30-х років, що

«задокументовано» в поезіях «Як тіні ночі», «Під вікном моїм жовтий буркун». Характерно, що і перший, і два більш ранні художні твори перебувають між собою в нерозривній смисловій єдності, де названий образ зазнає поступового еволюційного розвитку, будучи досконало й рельєфно вирізьбленим в останньому вірші.

Уперше в поезію В. Свідзинського чаклун приходив 9 липня 1929 року. Це відбувалося в пізню вечірню пору, за твердженням автора, *як тіні ночі / походились на тихе віче* [8, с. 219]. Він навідувався, щоб своїми таємничими словами долучити поета до сокровенного нічного світу сну, який любив і яким жив сам: *Люби, що я люблю: печери без криниць / І обережну павоць ту, / І древню порохонь зірниць*. Не піддатися цій сугестивній магичній мові «наповідача» ліричний герой просто не міг, він *слухав і дрімав*, мандруючи в бездонні глибини сновидінь: *І враз – / Пересвітилось через гай, / Упало грудкою на камінь / І під вільховими гілками / Срібло стругає на ручай*. Та впитися сном по-справжньому не вдалося, і він схопився, побачивши, що реальний світ не покинув його і перебуває поруч: *Схопився я – мій світ зі мною: / І блиск води за покліття низькою, / І на тичині хмелю джгут, / І молотарки гуд / За ближньою горою*. Однак всевидящий дідок-чаклун, який *заледве з-під землі видніє, / І мох йому стягає очі*, невпинно нашіптував і підвладно заколисував поета: *А годі! Спати! Люлю! / Дивись який пустій!*

Минуло майже три роки, і загадкова постать знову завітала у творчі лабіринти поетичної свідомості В. Свідзинського. Візит відбувся так само вночі й, очевидно, у складний, душевно напружений період, коли, як образно свідчить сам автор, *під вікном моїм жовтий буркун / сумував, що вечір прийшов, / Що день віддає ключі* [8, с. 188].

Із перших рядків твору в око впадає вдало підібрана рима *чаклун-буркун*, яка, окрім того, що виступає рослинним і кольористичним символом, ще й несе в собі додаткову для ліричного героя характеристику буркотливості (від дієслова *буркотіти*). За своєю оцінкою ця риса в портретній характеристиці *величнього, приятного діда*, яким по-рідному тепло називає В. Свідзинський чаклуна, також позитивна.

Приязні відносини вже знаного «сусіда» в другому вірші логічно розвиваються далі: дізнавшись про тяжкий душевний стан

героя, він знову з'являється, щоб зарадити його біді й тепер уже *угамувати чорну печаль*. Для цього чаклун пропонує йому дивну метаморфозу: *Коли хочеш, над цим вікном / Колихнешся квітучою вітою / І не буде нічого жаль*. Відсутність «одвіту» і мовчання персонажа було миттєво сприйнято як згоду, і чаклун-жовтий буркун не забарився вилити на опікуна всю міць і силу своїх чарів: *Буркун засвітився в вікні, / Буркун. / Буркун надо мною, як дерево став, / Широко гілля розметав. / От над правим моїм плечем / Линув золотавим дощем / І на ліве плече / Стікає мені гаряче. / Впливають зірниці в вікно, / Стають на цвіті тонкім*. Найвищим виявом удячності ліричного героя за допомогу «приятному дідусеві» стали слова останніх двох рядків: *О як же давно-давно / Був я в блиску таким!*

Наступний вірш, тематично споріднений із двома попередніми, став ніби логічною завершальною ланкою своєрідної трихотомії образу чаклуна в поезії В. Свідзинського, і саме тому, очевидно, лише один удостоївся в автора власної, співвідносної з головним героєм назви. На передньому плані в ньому вже не показані взаємини між ліричним персонажем і чаклуном. Останній зображений сам, наодинці зі своїми думами, переживаннями і цілком звичними справами. Ними для «дідка», як і у двох попередніх художніх творах, є безкорисливе бажання допомогти, стати в пригоді, тобто реалізувати й виразити в ім'я добра свої потенційні чаклунські можливості. Не тільки близькі йому людські істоти потребують його допомоги і захисту, про що дізнаємося з двох попередніх художніх творів. На них чекає навколишня природа, яку він також зобов'язаний боронити від зловмисників.

З огляду на це особливе місце у вірші відвідено переживанням чаклуна, що проходять два етапи. Перший одночасно ще й виступає зачином, із якого розпочинається весь художній твір: *Наболіли деревам за довгий день, / Наболіли голови од буйного шуму / Притьмом налягає навротливий вітер! / Настала ніч, а чи спокій?* [8, с. 312]. Друга фаза переживань являє собою важливу центральну частину розгортання сюжету: *О горе, горе не спить земля, / Смутно рипить важкий журавель, / Вітряк стрясає сухими кістями, / Болісно стогне караката верба, / А в неї серце дулом розколоне!*

Подальші дії чаклуна логічно вмотивовані: передаючи в тимчасове розпорядження цвіркуна своїх домашніх *темних богів, сволюки димні*, він іде боротися з негодою – *вітер одвертати*, який

виступає головним винуватцем нічного неспокою і спричинених бід. Гнівне ставлення до вітру під час звернення по нього чаклуна автор вдало характеризує через відповідні епітети: *навратливий вітер, пазуристі слова, недобрі руки*. Відповідно сам утилітарно-сакральний текст молитви, замовляння чи заклинання до вітру в структурі вірша відсутній. Однак і без того цілком зрозуміло, що дідок намагався магічними словами прогнати, приборкати небезпечну природну стихію. Але, як вияснилося, старому чаклуну справитися з нею дуже важко: *Вітер, як бик, видирає роги, / Тручає в груди*. Бачачи слабкість старого, він ще й глузує з нього, перефразовуючи нашіптування з наслідуванням його сакрального імперативно-наказового мовлення.

Чим же зацікавила і чому так притягувала Володимира Свідзинського містична постать чаклуна, до якої він звертався в трьох поетичних творах? Однозначну і неупереджену відповідь на це питання тепер дати вкрай важко. Однак безсумнівним є те, що цей образ генетично і нерозривно пов'язаний із фольклорно-міфологічною стихією його рідного народу, з якою через звичаєвість він був добре знайомий ще з дитинства і яку не міг паралельно не вивчати безпосередньо сам у 30-х роках ХХ століття, збираючи етнографічні матеріали до книги «Кустарні промисли Подільської губернії».

Відразу зазначимо: фігура чаклуна не цікавила Свідзинського із власне примітивного погляду як з'ява і рудимент язичництва, до якого письменник радше був байдужим. Увага до неї була значно глибшою. Чаклун як позитивний соціальний тип людини, очевидно, цікавив його як архаїчний національний прототип поета-митця, якому притаманна особлива, часто незрозуміла для загалу філософія борця й ревного прихильника правди, добра і свободи.

В українській народній культурі слово *чаклун* вживане поряд із такими міфонімами, як *волхв, чарівник, мольфар, знахар, примівник*. Етимологія цього найменування пов'язана з дієсловом *чаклувати*, що означає *чарувати, ворожити, характерувати*. «Чаклун, – знаходимо в Новому тлумачному словнику української мови, – це особа, яка за допомогою магічних дій, рухів і замовлянь впливала на людей і природу» [6, с. 747]. В оказіонально-обрядовій традиції чаклунами називали професійних виконавців фольклорних утилітарно-сакральних творів – народних молитов, замовлянь, заклинань, примовок. У їх ролі виступали представники не тільки

сильної чоловічої половини, а й жінки. Наприклад, у говірці села Клітицьк Камінь-Каширського району Волинської області зафіксовано споріднену номінацію *чіклюха* на означення осіб жіночої статі, які займалися лікуванням людей за допомогою молитов і замовлянь.

Особи, які означені були групою названих міфонімів, у давні часи займали досить високу сходинку в суспільній ієрархії старого світу. Це можна пояснити тим, що вони виконували покладені на них священницькі обов'язки і володіли езотеричними знаннями, які давали їм силу і владу над людьми, навколишньою Природою. «Волхви, – писав із цього приводу Іван Огієнко, митрополит УАПЦ Іларіон, – були в великій пошані як народу, так і князів» [5, с. 174]. Їхню високу вагомість у дохристиянські часи підтверджує й текст Біблії, де в Євангелії Нового Завіту розповідається про трьох волхвів зі Сходу, які прийшли поклонитися новонародженому месії Ісусові Христові [9].

Після прийняття християнства соціально-релігійний інститут волхвів утратив свої колишні важливість і значення. Його повністю замінив новий жрецький прошарок – християнське чорне (монаше) і біле (світське) священництво. Для старого жрецтва, відстороненого від богослужбової практики, основним заняттям стала утилітарно-сакральна сфера лікування і зцілення від недуг, охорона сільської громади від природних стихій та інші вузькообмежені напрямки діяльності. Одночасно в ідеологічно новому християнізованому суспільстві з ними як носіями старого світогляду й вірувань вели непримиренну боротьбу, що сприяло створенню до них упередженого негативного ставлення. Унаслідок цього чаклуни, чарівники, знахарі та інші названі групи стали зайвими в сучасному суспільстві, а колишній інститут волхвів значною мірою деградував, іноді до принизливих форм (наприклад, у відьміство, яке в Україні дуже часто зводилося до відбирання молока від чужих корів і несправедливої наживи, збагачення).

Для кожного чаклуна, чарівника чи знахаря основним засобом впливу на навколишній світ було сакральне слово, у якому відображено його глибоку віру, широкі знання і мудрість. Укладати слова у відповідні формули або уснопоетичні твори було надзвичайно складним мистецтвом, яке спадково передавалося від покоління в покоління. Такі утилітарно-сакральні тексти в українській традиції мали чітко окреслені форми, серед яких

найпоширеніші – примовки, замовляння, молитви, заклинання. Дуже часто їх доповнювали різноманітними діями з використанням різного роду предметів, а весь ритуал здійснювали в спеціально визначений час і відповідному місці, без чого слово втрачало свою силу.

Отже, головним для чаклуна, волхва, знахаря в стародавні й пізніші часи було вміння досконало володіти поетичною технікою сакрального слова, що тим самим зближувало його з поетом. Аналогічна ситуація панувала і в древньому Шумері, Вавилоні, також серед індоаріїв. Давньоіндійські жреці-брахмани були одночасно поетами, яких називали ріші. «Поет в суспільстві аріїв Рігведи, – писала дослідниця ведичної культури і літератури Т. Єлізаренкова, – вважався носієм тієї іманентної мудрості, яка в момент прозріння відкривається богами окремим вибраним особам. Поет молить богів про те, щоб йому були даровані ці миттевості просвітлення, коли перед ним розкривається божественна істина, сокрита від звичайних людських поглядів.

Мудрість – це картина, яка розкривається на миттевість. Спосіб її осягнення – видіння. Видіти поет міг внутрішнім зором, інтуїцією, раптовий спалах якої освітлює для нього божественну картину істини (міфологічної, ритуальної, філософської)» [4, с. 479]. Отже, основна функція поета-брахмана полягала в особливій природі внутрішнього «видіння». На поверхневому рівні це виражалося в тому, що він часто створював гімни й молитви до богів, які, очищаючись у його серці і матеріалізуючись у формі сакрального мовлення, перетворювалися в засіб спілкування з богами. Саме завдяки цьому дару поети-ріші в стародавню епоху Вед належали до священницького класу брахманів, який вважався вищим у соціальній ієрархії давньоіндійського суспільства [4, с. 480, 482].

Чаклун у творах В. Свідзинського так само, як і давньоіндійський поет-брахман у ведичній культурі, виступає своєрідним божественним містичним посланцем, носієм вічної премудрості й могутньої сили. Звичайно, цей образ був значно переосмислений і художньо реконструйований автором. Однак сам процес його олітературення Свідзинський здійснив надзвичайно майстерно – не відступаючи від автентичної постаті власне народного виконавця оказіонально-обрядових творів [2].

З цього погляду особливий інтерес викликає відображена в поезії В. Свідзинського міфопоетична система часу, структура

сакрального мовлення персонажів і використана відповідна обрядова термінологія. Принагідно зауважимо, що проблема хронотопу в творчості письменника – тема окремої тривалої розмови. У ній привертає увагу та обставина, що в багатьох віршах різних років домінують майже ті самі темпоральні символи, семантика яких співвідносна з трагічною долею автора. Це створює навколо особистості письменника своєрідний містичний ореол фатальності, приреченості. Проте поетика часу на цей момент нас цікавить у більш вузькому плані, а саме у зв'язку з розглядом трьох поезій, де фігурує образ чаклуна.

Як і в багатьох інших поетичних творах, тут ідеться про нічний час. Наприклад, у першому вірші чаклун з'являється й починає «наповідати» не вдень, навіть не ввечері, а в ту пору, *як тіні ночі / Позходились на тихе віче*. У другому художньому зразку саме ніч є тією частиною доби, коли до ліричного героя завітав приятель гість. Аналогічна ситуація і в останньому вірші, у якому події розгортаються, коли також «настає ніч».

Художньо змодельована нічна пора, у яку з'являється чаклун і нашіптує ліричному героєві або вітрові свої магічні слова, у поезіях Свідзинського є аж ніяк не випадковим періодом добового часу. Ніч – це абсолютно природний у знахарській практиці обрядовий час, коли відбувалося виконання справжніх народних молитов і замовлянь. «Ніч тут – не погана, а сильна сторона протиставлення, – пише з цього приводу М. Новикова. – Ніч могутніша, “природніша”, “космічніша” від дня, тому вона й більш відповідна для найважливіших священних текстів і подій... Ніч первісніша від дня. В усіх міфосюжетах про створення світу первинний стан буття, хаос описується як Світовий Морок, без жодного проблиску світла» [7, с. 12].

Природа нічного часу в міфології, фольклористиці та народній культурі циклічно обумовлена. Після ранку, дня і вечора ця пора являє собою четверту, завершальну, фазу доби, яка символізує стан хаосу, переродження і розглядається як період, що передує початку нового витка найкоротшого темпорального природного циклу. Ніч у фольклорно-міфологічній системі тижневого, місячного і річного часу семантично співвідносна з сьомим днем тижня, четвертою фазою місяця, зимовим періодом календаря. Відповідно в родинній хронологічній моделі *народження-одруження-умирання-посмертне існування* вона ізоморфна з останнім періодом.

Відомості про нічний час письменник уніс безпосередньо в текст сюжетної частини віршів. І це цілком зрозуміло, адже перед нами – авторські літературні твори естетичного, а не утилітарного спрямування. Відповідні аналогічні вказівки в автентичних творах оказіонального фольклору містилися, як правило, у спеціальних коментарях до цілого обряду, наприклад: *треба вийти на поріг у темний вечір і промовлять до ночі* [1, с. 326]; *це треба казати опівночі надворі коло покуття* [1, с. 218] та ін. Іноді вони були внесені в текст фольклорного зразка у вигляді темпоральної символіки, як у поезії В. Свідзинського. Це можна спостерігати в народній молитві до ночі, яка має міфологічний вигляді божества: *Ніч темна, ніч тишина, / сидиш ти на коні буланому, / на сідлі соколиному, / замикаєш ти комори, дворці і хлівці, / церкви й монастирі і Київські престоли: / замкни моїм ворогам губи і губища, / щоки і пращоки, очі і праочі, / щоб вони на мене, народжену, / хрещену і молитвяну рабу Божу Марію, / зубів і очей не витріщали, / гніва в серці не мали, / щоб цеє поважали / і в добрих мислях мали* [7, с. 193].

Отже, ніч у поетичній картині світу В. Свідзинського – це стан хаосу, аморфності, у якому звичайна Людина відчуває себе бездієюю, непотрібною, бо фізіологічно ця пора більше придатна для сну чи смерті. Однак особистість Непересічна, якою в суспільстві є поет, бачить у ній ще й інший, прихований бік – продуктивний у своїй основі: ніч у контексті міфу про вмираючу й оживаючу природу символізує час переродженням, який призводить до оновлення життєвого циклу:

Ми в ніч ввійшли. Зоря погасла нам.
Наш світлий день замовк і одійшов.
Над нами смерть склонилася. А там,
На сході нашому, зоря сіяє знов [8, с. 48].

Майстерність Свідзинського як поета полягає не тільки в тому, що він глибоко проникнув у надзвичайно складну психологію виконавців оказіонально-обрядового фольклору і зумів створити оригінальний позитивний образ старого чаклуна. Вражає й інше: як тонко автор уловив і адекватно відтворив у художніх творах сакральне мовлення фольклорних утилітарно-сакральних текстів народних молитов, замовлянь, заклинань.

Досі точно невідомо, чи використовував письменник у своїй творчості відповідні уснопоетичні зразки. Однак деякі його вірші

все ж дають право це припускати. З огляду на це увагу привертають останні рядки з вірша «Чаклун», якими вітер глузував над старим знахарем, перефразувавши неподане у вірші магічне закляття до вітру: *Мерлець – у гробі, камінь – у морі, / А тобі б, старому, нарозумитись / Та у дуплавій вербі уякоритись. / Там було б тобі хороше стояти, / Кігтями-нігтями Нагрібати, / Гнилим порохом пересипати* [8, с. 312].

Перший рядок цієї цитати майже дослівно відповідає частині фольклорного тексту замовляння від зубного болю, яке було поширене в різних регіонах України і зафіксоване фольклористами в багатьох варіантах: *Мертвеці во гробі, / місяць на небі / і камінь у морі / сходилися до купи, / їли, пили, розмовляли: / чого болять зуби у раба Божого N? [10, с. 129]; Місяць на небі, / камінь у морі, / а мертвець у гробі. / Як їх суду не судити, / так їм докупи не сходитись / та не їсти і пити* [1, с. 124].

Найбільша подібність вірша В. Свідзинського з другим варіантом замовляння. Так, обидва зразки являють собою комбінований аеплятивно-експлікативний тип текстів, а їх основу складає двочленне побажання. Правда, якщо в літературному творі воно реалізоване через відношення паралелізму, то у фольклорному тексті – через формулу неможливого.

Неабиякий інтерес у доробку письменника викликає вірш «Заклинання» (1928). Глибоко символічна в ньому вже сама назва, яка відповідає найменуванню одного з жанрів українського okazіонально-обрядового фольклору. Адекватним цьому є й зміст художнього твору. У ньому Свідзинський зобразив турботливу жінку-матір, яка, бажаючи своїй маленькій дитині спокійного сну, намагається за допомогою слів утилітарно-сакрального тексту відвернути від неї все погане і зле, яке чітко не окреслюється. Останні дві строфи, які, власне, і являють собою «заклинання», становлять своєрідний блок із семи апелятивних імперативно-наказових формул: одного зсилання (*одійди*) і шести побажань (*завійся в вихор білий; сніговою розліттю гойдай; десь у прірву, попід скельні брили, / ядовиту голову сховай; або вергнись на північні гори; настромися на кінчастий шпиль; та й повіки невидючим зором / видивляйся в заметіль*) [8, с. 203].

Проте між назвою вірша і вміщеним у його останніх двох строфах текстом «заклинання» з погляду фольклористики існує певна невідповідність. Вона полягає в тому, що оригінальне

фольклорне заклинання має набагато складнішу текстову структуру. Воно складається не лише з апелятивних побажань і зсилань, як в авторському тексті Свідзинського, а формується ще й із інших апелятивних або експлікативних інваріантних одиниць. У цьому можна переконатися, якщо розглянути okazіонально-обрядовий текст заклинання від лихоманки в записах П. Чубинського [10, с. 126–127]. З огляду на це утилітарно-сакральний зразок із вірша Володимира Свідзинського більше нагадує українське народне замовляння або примовку: *Тут тобі не бувати, / тут тобі не розкошувати, / жовтої кості не ломати, / червоної крові не в'ялити, / білого тіла не сушити. / Іди собі міжні каміння, / міжні яри, міжні ями, / там тобі воювати, / там тобі розкошувати, / каміння перевертати, / жовті піски пересипати, / а тут тобі не бувати* [10, с. 124].

У поезії Володимира Свідзинського так само звертають на себе увагу поодинокі випадки використання спеціальної знахарської обрядової термінології. Наприклад, чаклун в однойменному вірші йде *вітер одвертати*. В українському okazіонально-обрядовому фольклорі існує два функційно-тематичні різновиди уснопоетичних утворень від вітру: як хвороби, яку ще називали *сквозняком, підвієм*, і як грізної природної стихії – буревію, градової хмари. Письменник використав названий термін у другому значенні, тобто стосовно природної стихії. З цього приводу цікаве зіставлення відповідного терміна у вірші Володимира Свідзинського з фольклорно-етнографічними матеріалами Г. Булашова, серед яких подається «спосіб відвернути градові хмари» [1, с. 297]. Відповідно у випадку лікування вітру-хвороби використовували дещо іншу термінологію, наприклад «одмовляти вітер»: *Я од вітрика зтаю, / од вітрика 'дмовляю: / од ручок, нужок, / тіла лукавого...* (село Люб'язь Любешівського району Волинської області).

Зв'язок поезії Володимира Свідзинського з українським okazіонально-обрядовим фольклором, який ми намагалися простежити на найбільш цікавих і яскравих прикладах, – це не лише ознака його майстерного володіння художньо-поетичним словом, а й одне з важливих свідчень глибокої закоріненості творчості письменника в культуру і філософію рідного народу, що є невід'ємною рисою справжнього національного за духом і буквою поета-митця.

Література

1. Ви, зорі-зориці... Українська народна магична поезія: (Замовляння); упоряд. М. Г. Василенка, Т. М. Шевчук. Київ, 1991. 336 с.
2. Гунчик І. В. Виконавець і оказіонально-обрядовий текст: три форми епічної позиції // *Dziedzictwo przeszłości związków językowych, literackich i kulturowych polsko-balto-wschódniostłowińskich*. Т. VIII. Z języka i kultury pogranicza. Białystok, 2002. S. 81–86.
3. Гунчик І. До визначення поняття оказіонально-обрядовий фольклор в українській науці про усну словесність // *Народна творчість та етнографія*. Київ, 2002. № 5–6.
4. Елизаренкова Т. Я. «Ригведа» – великое начало индийской литературы и культуры // *Ригведа. Мандалы I–IV*. Москва, 1989. С. 426–543.
5. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу: іст.-реліг. моногр. Київ, 1991. 424 с.
6. Новий тлумачний словник української мови: у 3-ох томах; уклад., В. Яременко, О. Сліпущко. Т. 3. Київ, 2001. 862 с.
7. Новикова М. Прасвіт українських замовлянь // *Українські замовляння*; упоряд. М. Н. Москаленко. Київ, 1993. С. 7–29.
8. Свідзинський В. Ю. Поезії. Луцьк: Вежа, 2003. 398 с.
9. Уварова І. Три волхви, персонажі вертепного дійства // *Фольклористичні зошити*. Вип. 3. Луцьк, 2000. С. 43–50.
10. Чубинський П. П. Мудрість віків (Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського): у 2 кн. Кн. 1. Київ, 1995. 224 с.

References

1. *Vy, zori-zorytsi... Ukrainiska narodna mahichna poezii: (Zamovliannia)* [You, zori-zoric... Ukrainian folk magic poetry: (Orders)]. Kyiv, 1991. 336 p. (in Ukrainian).
2. Hunchyk I. V. *Vykonavets i okazionalno-obriadovi tekst: try formy epichnoi pozytsii* [Artist and occasional ritual text: three forms of epic position]. In: *Dziedzictwo przeszłości związków językowych, literackich i kulturowych polsko-balto-wschódniostłowińskich*. vol. VIII. Z języka i kultury pogranicza. Białystok, 2002. pp. 81–86.
3. Hunchyk I. *Do vyznachennia poniattia okazionalno-obriadovi folklor v ukraïnskii nauksi pro usnu slovesnist* [The definition of the concept of Occasional-ritual folklore in the Ukrainian science of oral literature]. In: *Narodna tvorchist ta etnografia*. Kyiv, 2002. no. 5–6. (in Ukrainian).
4. Elyzarenkova T. Ya. «Ryhveda» – velykoe nachalo yndyiskoi lyteratury y kulturu ["Rigveda" is the great beginning of Indian literature and culture]. In: *Ryhveda. Mandaly I–IV*. Moscow, 1989. pp. 426–543. (in Russian).
5. Mytropolyt Ilarion. *Dokhrystyianski viruvannia ukraïnskoho narodu* [Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people]. Kyiv, 1991. 424 p. (in Ukrainian).
6. *Novyi tлумachnyi slovnyk ukraïnskoi movy: u 3-okh vol.; vol. 3* [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language: in 3 volumes; vol. 3]. Kyiv, 2001. 862 p. (in Ukrainian).
7. Novykova M. *Prasvit ukraïnskykh zamovlian* [The highlight of Ukrainian orders]. In: *Ukraïnski zamovliannia*. Kyiv, 1993. pp. 7–29. (in Ukrainian).
8. Svidzynskiy V. Yu. *Poezii* [Poetry]. Lutsk, 2003. 398 p. (in Ukrainian).
9. Uvarova I. *Try volkhvy, personazhi vertepnoho diistva* [Three Wise Men, characters of the vernacular action]. In: *Folklorystychni zoshyty*. issue 3. Lutsk, 2000, pp. 43–50. (in Ukrainian).
10. Chubynskiy P. P. *Mudrist vikiv (Ukraïnske narodoznavstvo u tvorchii spadshchyni Pavla Chubynskoho)* [Wisdom of the Centuries (Ukrainian Ethnography in the Creative Heritage of Pavel Chubinsky)]. Kyiv, 1995. 224 p. (in Ukrainian).

Ihor Hunchyk. Folklore, Magical and Sacred Elements in the Poetic World View of Volodymyr Svidzinsky. The article analyzes the poetry of Volodymyr Svidzinsky, in which the

poet's folklore-mythological vision is represented. Attention is drawn to the fact that some of the poetry's poems are styled under folk texts that belong to the most secret layer of Ukrainian spiritual culture – folklore prayers, folk charms and other genres of magical and sacred folklore. This is indicated by symbolic names of poems, a system of artistic characters and a special sacred type of poetry speech. These and other traditional folk instruments make it possible to introduce the reader into a special atmosphere of mystery, to reflect the original psychology of the hero, to deepen the content matrix of the author's poem.

Key words: poem, poetry of Volodymyr Svidzinsky, folklore prayers and folk charms, mythological, psychology.

УДК 811.161.2'38:821.161.2'06.09:7.04 Свідзинський

Ніна Данилюк

ORCID ID: 0000-0002-7373-2902

Архетипні мовні образи в поезії Володимира Свідзинського

У статті йдеться про мовні засоби вираження архетипних образів *вода, вогонь, повітря, земля* в поетичних текстах Володимира Свідзинського. З'ясовано, що вони подекуди зберігають архаїчний зміст, позначаючи головні стихії світотворення, а також набувають нових елементів значень в авторських контекстах. Письменних послуговується традиційними виразовими одиницями (епітетами, порівняннями, метафорами), а також вдається до новотворів, що видозмінюють не лише форму, а й частково зміст усталених мовних образів.

Ключові слова: архетипні мовні образи, поетичний текст, виразові засоби, епітет, порівняння, метафора, персоніфікація.

Володимир Свідзинський – талановитий представник української поезії 20–30-х рр. ХХ ст., продовжувач кращих традицій неокласиків, який у несприятливих умовах тоталітаризму зумів зберегти самотній авторський стиль. В. Стус писав: «Його вірші – наскрізь асоціальні, сповнені якоїсь таємничої внутрішньої самодостатності без будь-яких зовнішніх намірів. Ці вірші існують так, як існує дерево, камінь, вода...» [12, с. 347–348]. Навіть ті критики, які свого часу звинувачували письменника у втечі від дійсності, визнавали високий художній рівень його лірики, в якій «красива, молода, свіжа мова, тонкі відчуття, розсипані перлами на всіх сторінках» [7, с. 2]. На думку дослідників, В. Свідзинський своєю словотворчістю, разом із М. Рильським, П. Тичиною і М. Бажаном, долучився до формування сучасної української мови, засвідчивши існування багатовимірної літератури. Упорядниця